

НОМО NARRANTUS: ОСОБЛИВОСТІ ЕПІСТОЛЯРНОЇ НАРАЦІЇ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

За матеріалами опитування через інтернет-листування, метою якого було з'ясування розуміння дорослою людиною «особистісного зростання», виявлено особливості спілкування у віртуальному просторі, які зближують його з епістолярним жанром минулих часів і обумовлені сучасними технологіями. Виділено і проаналізовано чинники, що сприяють зближенню спілкування через електронну пошту з епістолярним жанром, а також самоусвідомленню і самоідентифікації комунікантів – учасників опитування.

Ключові слова: опитування, віртуальний простір, особистісне зростання, епістолярний жанр.

По материалам опроса, проведенного с помощью интернет-переписки, целью которого было выяснить понимание взрослыми «личностного роста», выявлены особенности общения в виртуальном пространстве, которые приближают его к эпистолярному жанру прошлых веков и обусловлены современными технологиями. Выделены и проанализированы факторы, которые способствуют сближению общения с помощью электронной почты с эпистолярным жанром, а также самоосознанию и самоидентификации коммуникантов – участников опроса.

Ключевые слова: опрос, виртуальное пространство, личностный рост, эпистолярный жанр.

The survey conducted with the help of online correspondence, the purpose of which was to find an adult understanding of «personal growth», revealed the peculiarities of communication in virtual space, which bring it to the epistolary genre of past centuries and are due to modern technology. The factors that contribute to the convergence of communication via e-mail with the epistolary genre, as well as self-awareness and self-identity of communicants – participants of survey were analyzed.

Keywords: survey, virtual space, personal growth, epistolary genre.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей спілкування у віртуальному просторі, які зближують його з епістолярним жанром минулих часів і обумовлені сучасними технологіями.

Матеріалом для спостереження стали особливості спілкування між комунікантами під час проведення опитування щодо розуміння опитуваними «особистісного зростання». Поняття «розвиток особистості» - одне з визначальних у психології, на нього підсвідомо зорієнтовано багато досліджень. Розвиток особистості безумовно пов'язаний з тим, що Л.С. Виготський називав «вершинним» у людині. Ним визначаються і на ньому базуються проблеми життя людини серед людей, моральної поведінки, виховання дітей, пошуку смислу життя, духовного розвитку і багато інших. Тези про те, що зростання

© Зарецька О.О., 2013

і зміна, природна креативність, автентичність, унікальність, неповторність, невичерпний, закладений від природи потенціал особистісного зростання є найбільш значимими особистісними особливостями, а розвиток є базисним модусом існування особистості, обґрунтовуються у концепції вершинної психології (Фромм, Оллпорт, Роджерс, Маслоу, Мей, Келлі, Франкл, А. Роше та інші), але так само вони є базовими у більшості психологічних теорій.

При проведенні опитування акцент було зроблено на з'ясуванні уявлень дорослих про можливість і сутність змін особистості протягом життя людини; на розумінні ними поняття «особистісне зростання» і їхніх уявленнях про те, які життєві обставини цьому сприяють. *Актуальність* дослідження визначається значущістю проблеми особистісного розвитку і зростання людини, з одного боку, і тими можливостями, які надає використання сучасних методів дослідження, зокрема, методів психологічної герменевтики і нарративної психології, для глибокого занурення у багатство індивідуального досвіду конкретної людини [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Незважаючи на інтерес сучасних дослідників до всього спектру проблем особистісного розвитку і зростання, уявлення дорослих з цього приводу ніколи не аналізувалися.

Методика роботи. Опитування проводилося переважно у письмовій формі (через інтернет-листування) у групі дорослих людей переважно «інтелігентних» професій різного віку (53% - від 50 до 65 років, 15% - до 35 років, 15% - 35-50 років і 17% - старші за 65 років). Відповіді надіслали близько 100 дорослих, більше половини з них – жінки. Обставини набуття особистісного досвіду, що стали рушійною силою для особистісного зростання, виявлялися самим суб'єктом під час ініційованої інтерв'юером рефлексії, нарративізувалися і в такому вигляді ставали об'єктом аналізу дослідником. Основним методичним засобом було поступове нарощування і відтворення «розрваного» нарративу опитуваних за матеріалами неодноразових усних та письмових бесід з кожним опитуваним (поняття «розрваного нарративу» було введено нами раніше [7]). Якісний аналіз та інтерпретація отриманих в експерименті нарративів здійснювалися з використанням методик контент-аналізу, методики визначення смислового обсягу нарративу, розподілу виявлених смислів на теоретичні, рефлексивні і фактографічні, тощо. Проведений аналіз дозволив визначити: рівень відповідності суб'єктивного уявлення про особистісне зростання змісту цього поняття у науковому дискурсі; особливості нарративів особистісного зростання у групах опитуваних, сформованих за різними критеріями; особливості отриманих текстів відповідно до вікового і гендерного складу групи опитуваних, а також відмінності текстів за обсягом, ступенем нарративності, ступенем рефлексивності, ступенем формальності, ступенем емоційності, за ознаками, спричиненими статусно-соціальними відмінностями, тощо.

Нами було виявлено і упорядковано множину смислів, з яких у сукупності складаються поняття «особистісний розвиток» і «особистісне зростання» у сучасній психології – як «базу» для проведення аналізу розуміння особистісного розвитку і зростання опитуваними. «Накладення» цих двох множин достатньо суттєве. Це означає, що «змістовне», концептуальне наповнення індивідуальних дискурсів особистісного розвитку і зростання суттєво сформоване і орієнтоване на прийняте у соціумі розуміння цих понять. А відсутність прив'язки і апеляції до свого індивідуального досвіду тільки підтверджує його «віртуальний» характер.

Різні аспекти проведеного дослідження аналізувалися у ряді наших публікацій ([8; 9; 10] та ін.). Постановка такого завдання перед опитуваними спонукала більшість з них замислитися і висловитися з теми, яка, можливо, більшістю з них ніколи не обговорювалася, - особистісне зростання людини. Спілкування на настільки «піднесену» тему задає ніби інший «жанр» для нарації опитуваного – примушує «підняти погляд у небо» (за образним висловом С.Б. Кримського), переводить обговорення до екзистенціальної площини. Опитування через електронну пошту виявилось здатним дати людині можливість письмово висловити те, що не вписується у жанри усної комунікації, - так, як це відбувалося при листуванні в минулі часи, завдяки чому ми маємо епістолярний жанр.

Було виділено кілька чинників, що сприяли цьому:

1. *Письмовий формат* відповіді, що дозволяє розвинути думку більш обґрунтовано і повно, ніж це прийнято в усному діалогічному спілкуванні. В результаті опитуваний породжує достатньо «довгий» текст, часто *наративного* плану (крім випадків, коли опитуваний явно тяжіє до «тезаурусного» типу відповіді за самим складом своєї особистості); письмову відповідь опитуваний пише *наодинці*, що дозволяє йому глибше «зануритися» у свою свідомість; породження письмової відповіді відбувається більш *уповільнено*, ніж усної, що теж сприяє більш розгорнутому і повному формату породжуваного тексту; письмова форма для людей, хто має схильність до цього, надає можливість вийти за межі суто конкретної і лаконічної відповіді і, з одного боку, заглибитися у надра свого досвіду, а з іншого – піднятися до пафосу «*високого стилю*» у стилістиці відповіді, тим більше що поставлене у інтерв'ю запитання сприяє такому повороту (з наративів: «*Постоянная переоценка принципов, расстановка приоритетов*»; «*Не насильственное («так надо», «долг») и не спонтанное (порыв души) стремление быть милосердным*»; «*Чем больше проходит времени, тем больше ценим доброту, проснувшиеся души для любви, понимания, терпения, благодарности всему существу. Солнцу за свет, тепло, которое оно дарит каждый день. Небу, звездам ... Всему, что нас окружает. Богу за то, как трепетно и с какой любовью он растит каждую душу*»).

2. Можливості комп'ютерного «*нелінійного*» редагування: можливість доповнювати і розвивати вже сформульовану думку, робити вставки, зміни, акцентування; можливість зберігати текст відповіді і повертатися до редагування через деякий час; можливість «загострювати» думку, знаходячи найбільш влучні формулювання, тощо.

3. Більша свобода маневру при комп'ютерному листуванні, на відміну від звичайного письмового опитування: можливість не вступати у контакт, якщо опитуваний не бажає (просто не відповідати на лист), або відповісти не одразу – опитувач і опитуваний не включені в одну просторово-часову ситуацію, що робить відповідача *більш вільним* у своєму виборі - можна відповісти пізніше, послатися на зайнятість або взагалі зробити вигляд, що не отримав повідомлення з питаннями.

4. Сприйняття віртуального простору як окремого паралельного каналу чи навіть (за звичкою перебування у Інтернет-просторі) як паралельного світу, де діють трошки інші закони перебування: ти сам наодинці зі своїм комп'ютером – знаряддям текстотворення, і, в той же час, у контакті, діалозі з безліччю людей; на твою репліку можуть реагувати вже через секунду; відповідь на твої думки може прийти від людей, яких ти ніколи

не бачив і, можливо, не побачиш, тощо. Ілюзія *контакту з цілим світом*, з людством загалом сприяє, на наш погляд, виходу на інші горизонти розгляду теми.

5. Залучення опитуваного у *нарративну практику* у письмовій формі (на зразок щоденників, задушевних листів). Аналіз результатів опитування дозволив виявити феномен неререфлексованості або слабкої рефлексованості індивідом власного особистісного розвитку. Питання анкети торкалися «потаємного» в людині, глибоко особистісного і прихованого навіть від неї самої. Емпірично викликаний процес осмислення і нарративізації зтягує особистість у занурення, актуалізацію і текстуалізацію потаємного і тим самим трошки відкриває завісу над ним. Наративна практика такого типу формує систему зняття «особистісного забрала», «щита» [9].

Віртуальний простір письмового спілкування, письмових практик, таким чином, виконує роль середовища для виникнення і життя дискурсу особистісного розвитку. Спеціально організоване опитування з особистісного зростання, яке ініціює певний вид нарративної практики у дорослих особистостей різного віку, служить дієвою технологією самоусвідомлення особистості, а також відіграє роль нарративного тренінгу.

Все це сприяє тому, що опитуваний (в усякому разі, частина з них) має можливість відчувати себе одночасно і як людина 19 століття перед чистим листом паперу наодинці з думками, які можна без поспіху, ґрунтовно викласти у листі адресату, що тебе зрозуміє; і як інтернет-блогер, що пише всьому світові зразу, не орієнтуючись ні на кого конкретно, і певен, що хоча б когось його текст знайде (а ні – то такий текст служить для себе як щоденник і підгодовує відчуття самоусвідомленості, самоідентифікації і навіть власної значущості).

Здається слушним спробувати залучити уроки цього дослідження до вироблення методик «пробудження» процесу осмислення екзистенційного плану свого буття учасниками освітнього процесу. Опитування, наближене до проєктивних методик і за змістом орієнтоване на осмислення опитуваними свого досвіду, може стати тим стимульним матеріалом, яке викличе бажані процеси в учасників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наративні психотехнології / [Чепелева Н.В., Смульсон М.Л., Шилоська О.М., Гуцол С.Ю.]. – К. : Главник, 2007. – 144 с. - (Серія «Психол. інструментарій»).
2. Проблеми психологічної герменевтики: монографія / [Чепелева Н.В., Титаренко Т.М., Смульсон М.Л. та ін.]. – К. : Міленіум, 2004. – 276 с.
3. Проблемы психологической герменевтики / [Чепелева Н.В., Титаренко Т.М., Смульсон М.Л. и др.]. – К. : Изд-во Национального педагогического университета им. Н.П.Драгоманова, 2009. – 382 с.
4. Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду / [Чепелева Н.В., Титаренко Т.М., Смульсон М.Л. та ін.]. - К. : Педагогічна думка, 2008.
5. Чепелева Н.В. Общая характеристика нарративной психологии / Н.В. Чепелева // Проблемы психологической герменевтики. Под ред. Н.В.Чепелевой. – К.: Издательство Национального педагогического университета им. Н.П. Драгоманова, 2009. – С. 127 - 134.
6. Чепелева Н.В. Теоретичні засади нарративної психології / Чепелева Н.В., Смульсон М.Л., Шилоська О.М., Гуцол С.Ю. // Наративні психотехнології. / М.Л.Смульсон. – К., 2007. – С. 3-37. (Серія «Психол. інструментарій»).

7. Зарецька О.О. Деякі методологічні зауваження щодо «розірваного наративу» у психогерменевтичних дослідженнях / О.О. Зарецька // Мова і культура (науковий журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. 10 (135). – С. 57-64.

8. Зарецька О.О. Життєві контексти особистісного зростання дорослих / О.О.Зарецька // Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості: монографія / за ред. Н.В.Чепелевої. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. - С. 141-170.

9. Зарецька О.О. Наративні практики особистісного зростання / О.О.Зарецька // Наукові студії із соціальної та політичної психології; [редакційна рада: М.М.Слюсаревський (голова), В.Г.Кремень, С.Д.Максименко та ін.]. – К.: Міленіум, 2012. – Вип. 31 (34). – С. 81-93.

10. Зарецкая О.А. Осмысление человеком своего личностного роста (по материалам эмпирического исследования) / О.А.Зарецкая // Личность и ее жизненный мир : материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, посвященной 20-летию факультета психологии ОмГУ им. Ф.М. Достоевского (Омск, 3-4 октября 2013 г.) / под ред. Л.И. Дементий. – Омск : Изд-во Ом. Гос. Ун-та, 2013. - С. 65-71.

УДК 821.133.1-32.09

Клименко О.В.
(Мелітополь, Україна)

КОМПОЗИЦІЙНА РОЛЬ МІРКУВАННЯ У ПОВІСТІ А. КАМЮ «СТОРОННІЙ»

Пропоновану статтю присвячено аналізу композиційної ролі міркування у повісті Альбера Камю «Сторонній». Наводяться існуючі підходи до розуміння композиції художнього твору, вивчається міркування як одна з одиниць композиції художнього тексту та його роль у створенні композиційної побудови повісті з погляду когнітивно-дискурсивного підходу.

Ключові слова: міркування, композиційна побудова, когнітивно-дискурсивний підхід.

Предложенная статья посвящена анализу композиционной роли рассуждения в повести Альбера Камю «Посторонний». Предлагаются существующие подходы к пониманию композиции художественного произведения, изучается рассуждение как одна из единиц композиции художественного текста и его роль в создании композиционного построения с точки зрения когнитивно-дискурсивного подхода.

Ключевые слова: рассуждение, композиционное построение, когнитивно-дискурсивный подход.

The article is devoted to the analysis of the reflection composition significance in the story “The Stranger” by Albert Camus. The author studies the existing approaches to the literary work composition understanding, considers the reflection as one of the units of the literary work composition and its role in composition structure of the story from the position of the cognitive-discourse approach.

Key words: reflection, composition structure, cognitive-discourse approach.